

Gorazd Stariha

PIJANI IN ZAPRAVLJIVI

*Preklicne zgodbe radovljiškega sodnega okraja iz
zadnjega desetletja avstro-ogrske monarhije*

O pijancih iz najnižjih slojev, ki so pustili sledi svojega bonvivanskega življenja večinoma v policijskih zapisnikih o kaljenju nočnega miru, je v arhivskih virih številčno največ »hvaležnih« zapiskov. Da pa ne bi vedno pisali samo o njih, si tokrat pogledimo nekaj utrinkov iz sveta omame posestniškega sloja, kmetov, ki so bili vsled pijanosti vedno manj trdni. Glede manj premožnih je občina že preventivno skrbela za to, da se ji ne bi namnoževali reveži, za katere bi bila v skrajnem primeru prisiljena skrbeti, in sicer s preprečevanjem oz. oviranjem porok nepremožnih občanov.¹ Najteže je bilo seveda skrbeti za družine z otroki. Posameznike, ki niso bili za hlapce in dekline, oz. za strice in tete, so lahko ukrotili s tem, da so jih zaradi delomrzništva vtaknili v prisilne delavnice, če so bili seveda za delo sposobni. Berače pa so pregnali žandarji oz. občinski policaji (pri premožnejših občinah) in občine so jih »odgonskim potom« pošiljale v njihove domače kraje.

Za pijanske hlapce, dekline, vajence, pomočnike in družinske člane so morali poskrbeti (in so za njihove grehe odgovarjali) njihovi gospodarji, mojstri oz. posestniki. Če se je uspelo zapiti nekomu, ki je bil odvisen samo od dela svojih rok, je bil kmalu brez dela, s tem pa tudi brez (rednih) dohodkov za pijačo. Kar je potem še lahko

dobil tu in tam, ponavadi ni zadostovalo za krojnično pijanost. Drugače pa je bilo s posestniki nepremičnin in tudi s posestniki izvennogavičnega, nekje zapisanega kapitala, ki jih je dobila pijanost v kremplje. Njim družba ni kar tako pustila, da bi sebe z družino vred, ali pa tudi samo sebe, nakopali občini na vrat. Za to je obstajal institut preklica. S preklicem so nekomu odvzeli poslovno sposobnost in mu postavili skrbnika nad glavo. Preklic je pred letom 1916 urejal *Občji državljanski zakonik (ODZ)*, po tem letu pa *preklicni red*.²

ODZ ne govori natančneje, kdo je lahko na okrajnem sodišču predlagal posameznika za preklic, verjetno tisti, za katere bi danes rekli, da »so imeli pravni interes«. Torej tisti, ki jih je nekogaršnja pijanost neposredno zadevala. Največkrat je bilo to najozje sorodstvo, ki bi lahko zaradi zapravljenosti gospodarja pristalo na beraški palici, oz. županstvo, ki bi moralo prevzeti skrb za nekoga, ki bi vse zapil, to je, zapravlil. Lahko pa

¹ Več o tem v: Vlado Valenčič, *O ženski svobodi in njenih omejitvah od fevdalizma do liberalizma*, Zgodovinski časopis, 1968/3-4.

² Sergij Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, Slovenska malica, 1996, str. 507: »Izven odz so nadalje uredili, na novo na primer postopek za preklic zaradi umobolnosti, zapravljenosti in narkomanstva (1916).«

je bil to tudi župnik, ki ga je skrbelo za moralo, ali pa tudi kakšen sicer gospodarsko neodvisen sorodnik, največkrat oče ali sin, ki bi ob morebitnem propadu sina ali očeta moral skrbeti za propadlega že iz moralnih razlogov, češ, kaj bodo pa ljudje rekli. Bistveno za dosego preklica je bilo dokazati zapravljljivost, saj naj bi nekdo s samim pijančevanjem še ne ogrožal (bližnje) okolice. Če je npr. nekdo v pijanosti pretepal ženo, je za to lahko odgovarjal kazensko, a za preklic to še ni bilo dovolj. Po drugi strani pa je lahko nekdo drug trezen kvartopiril in je bil kaj hitro preklican (če ga je seveda kdo naznanil). Leta 1911 je tako radovljiško okrajno sodišče odgovorilo leškemu županstvu na nek njegov predlog za preklic: »Izrečno pa se pripominja, da sanuo pijančevanje ne zadošča, da bi se koga stavilo pod skrbstvo zaradi zapravljljivosti; §. 273 o. d. z. določa namreč: Zapravljljivcem pa mora sodišče proglasiti tistega, o katerem postane po napravljjenem naznanilu in po preiskavi, ki se je o tem izvršila, očitvidno, da trati svojo imovino na nerazsoden način, in izpostavlja sebe ali svojo obitelj po lahkomišljenih ali pod pogubnimi pogoji sklenjenih upnih pogodbah bodoči stiski.«³

Po letu 1916 pa je preklicni red natančneje določal, kdo je lahko predlagatelj preklica:

»§ 25 - Preklic zaradi umobolnosti ali slaboumnosti se izreče na predlog ali uradoma, preklic zaradi zapravljljivosti, pijančevanja ali zaradi zlorabljanja živčnih strupov pa le na predlog.

§ 26 - (1) Predlagati preklic imajo pravico zakonski drug, dokler zakon ni ločen, nadalje osebe, ki so s tistim, ki ga je preklicati, v navzgornji ali navzdolnji vrsti v sorodu ali svaštvu ali v stranski vrsti do četrtega kolena v sorodu ali v drugem kolenu v svaštvu, nadalje nezakonski roditelji in otroci, ki žive s tistim, ki ga je preklicati, v skupnem gospodarstvu, ter zakoniti zastopnik tistega, ki ga je preklicati.

(2) Preklic zaradi umobolnosti ali slaboumnosti, zaradi pijančevanja ali zlorabljanja živčnih strupov more vrhutega, ako terja to javni interes in zlasti ako je očitna nevarnost, da bi mogel bolnik biti nevaren drugim, predlagati državni pravdnik na zbornem sodišču prve stopnje, v čigar okolišu je pristojno sodišče.

(3) Preklic zaradi zapravljljivosti, pijančevanja ali zlorabljanja živčnih strupov more predlagati tudi predstojnik občine bivališča in domovinske občine ter predstojnik zveze, poklicane za pre-

skrbo ubožnih, ali sicer za oskrbo ubožnih poklicane javne organizacije.

(4) Zoper osebo, ki je pod očetovsko oblastjo ali pod varstvom, ne more staviti predloga sorodnik ali kdor je z njo v svaštvu.«⁴

V skladu s tem novim redom je tako radovljiško sodišče zavrnilo predlog za preklic, ki ga je podal župnik iz Srednje vasi: »Predlog župnega urada, naj se prekličče..., se zavrne, ker župni uradi v ces. ukazu z dne 28. 6. 1916 d. z. št. 207 niso navedeni, da bi mogli predlagati preklic in ker gospod župnik ... tudi ni predstojnik nobene zveze, poklicane za preskrbo ubožnih ali sicer za oskrbo ubožnih poklicane javne organizacije. Predstojnik take zveze ali organizacije je namreč poklican predlagati preklic zapravljljivca.«⁵

Preklic je bil torej strah in groza slehernega gruntarskega pijanca. Vsakemu v blaženi omami prebitem dnevu je sledil strah, da soproga tega ne bo izrabila za preklic in polastitev njegovega posestva. K sreči je bila patriarhalnost v stari Avstriji še dovolj močna, da ni kar tako nasedala na preklicne prijave žena, obratni smeri je bilo pač lažje verjeti. Sicer pa kar začnimo z ogledi primerov (iz zadnjega desetletja Avstro-Ogrske) v radovljiškem sodnem okraju.

»Njemu kuratorja ni treba, prej bi bil potreben za njo«⁶

Leta 1908, 23. 9., se je Johana M.⁷ zglasila na županstvu v Ribnem ter naznanila: »Moj mož, Franc M., je začel tako grdo postopati z menoj, da ni meni in mojim otrokom več varno živeti pri njemu, on me pretepa, zmirja, da me more hudič vzeti z dušo in telesom, začel je prodajati mrvo od hiše, namerava prodati tudi živino, kar zasluži vse zapije in pride domu kakor bi bil obseden, tako da mi ni več varno pri njem živeti.

³ Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), fond: Okrajno sodišče Radovljica (RAD 13), ichnična enota (t. e.) 710, arhivska enota (a. e.) 967, oznaka spisa: L 9/11.

⁴ Cesarski ukaz o preklicu z dne 28. 6. 1916, državni zakonik 1916, št. 207.

⁵ ZAL, RAD 13, t. e. 399, a. e. 459, spis L 23/16.

⁶ ZAL, RAD 13, t. e. 397, a. e. 454, spis L 15/08; t. e. 710, a. e. 967, spis L 24/11.

⁷ V originalnih besedilih so seveda primki izpisani v celoti, vendar sem se pri navajanju omejil na začetnice primkov, tudi krajši sami niso najbolj pomembni za zgodbo, dovolj so županstva. Če pa bi kdo v opisu le spoznal svojega dedka ali babico, pa se o tem lahko prepriča v arhivu, saj je gradivo glede starosti že dostopno vsakomur.

Udano prosim za pomoč, da bi se mojemu možu Francetu M. vzelo gospodarstvo, ter se dene pod varuha.«

Johana je bila stara 56 let, njen mož Franc 50 let, imela sta šest otrok, starih od 14 do 24 let. Za resničnost svoje izjave je navedla štiri priče. Po prijavi posameznika je namreč sodišče povprašalo za mnenje župana in župnika ter na zaslišanju je pozvalo predlagane priče.

Vendar je že njena prva priča na zaslišanju na sodišču izjavila, da je njen sosed, Franc M., mizar po poklicu, najboljši delavec, kar jih pozna. Da pridno dela od ranega jutra do pozne večeri, da si je naredil iz hleva prav lepo hišo in spravil h kruhu štiri sinove, ki so vsi rokodelci in so ga mnogo stali, na dan pa da si služi dobre štiri krone. Da se je zadnje čase res parkrat napil, a da kdor pozna njegovo ženo, se temu pač ne čudi. Žena da mu nagaja, kjer mu le more, povrhu pa mu še jesti ne da – že večkrat naj bi prišel k priči, da naj mu dajo kaj jesti. V jezi da se potem katerikrat napije in razsaja. *»Temu je pa kriva samo žena,«* je zatrdila priča in dodala, da Johana tudi pri gospodarstvu ni kaj prida. Mož da mora skoraj vedno kravo molsti in opravljati, ona pa poseda: *»Franc M. torej ni nikak zapravljivec, temveč prav priden gospodar in ako mu žena doma postreže tako, kakor se spodobi, ne bode nikakega zadržka.*

Mrvo je res prodal, ker je je več pridelal, nego jo potrebuje za hrano, vrhu tega je bila mrva tako draga, da jo bode lahko za manjši denar kupil. Sedaj je prosil tudi hrano, ker ga je žena zjezila. Pripomniti pa moram, da on sploh z živino kupčuje, da ima po par mesecev kar po tri glave, potem pa spet nekaj časa nima nič.

Njemu kuratorja ni treba, prej bi bil potreben za njo.«

Druga priča je izjavila, da ji razmere pri M. -jevih niso posebno znane, ve pa, da se mož katerikrat napije in da se z ženo prepira. Da bi zapravljaj, pa še ni slišala: *»Kadar je pijan, je pa res nadležen.«*

Tretja priča je dejala, da je Franc kdaj pa kdaj res pijan in v pijanosti jako siten in svoje ljudi od hiše podi. Včasih da mu žena res ne skuha, ker pravi, da ji ne da denarja in zato pač ne more kuhati. M. da je res dober delavec, ki pa se hitro naveliča in potem spet pije. Soseda je menila, da domačih razprtij ni kriva samo ona, ampak tudi on.

Četrti je videl Franca večkrat pijanega in takrat da je doma razsajal. Koliko je s pijančevanjem zapravil, ni vedel, na gruntu pa da se ni videlo, da bi gospodarstvo zanemarjal. Ali mu je žena res nagajala, tudi ni vedel. Seveda da bi bilo bolje, če bi denar porabil za gospodarstvo, kot da ga je zapijal. Če bi mu bilo treba skrbnika, tudi ni vedel reči.

Johana je na zaslišanju na sodišču izjavila, da ga ni ovadila zaradi zapravljivosti, temveč samo zato, da bi ji dajal na mesec, kolikor potrebuje za živež. Povedala je, da jo tudi pretepa in da je bil zato že tri tedne zaprt: *»On namerava vse razprodati in me potem pustiti, jest pa, ki sem vedno bolna in nisem za delo sposobna, bi ne imela ob čem živeti.«* Rekla je, da mož kake štiri mesece res močno pije, vendar kot mizar dobro zasluži in zaradi tega gospodarstvo še ne nazaduje: *»Otrok imava šest, od teh so štirje rokodelci uže od hiše. Dva sta doma in ta dva zahajata večinoma v dnino in ravno kar si ta dva zaslužita, porabi se za naš, t. j. moj in teh dveh otrok preživež, ne morem pa s tega prerediti še moža.«*

Obdolženi mož Franc je izjavil, da se je priženil na posestvo veliko 1/3 grunta, vredno kakih 3000 kron, dolga pa da je za 1500 kron. Kot mizar da zasluži 3 krone na dan. Kake dva meseca pa da od tega zaslužka ženi res ni nič dal, ker mu je začela kljubovati in mu ni hotela več kuhati: *»Ona je začela kljubovati, čeprav je bilo takrat pri hiši še dovolj živeža, in nato sem še jest začel kljubovati in ji nisem dajal več denarja. Vsled tega sem pa res začel tudi nekoliko piti, ker me je vse skupaj jezilo.«*

Iz svojega zaslužka, je dejal, da je tega leta plačal 50 kron dolga in 30 kron obresti, drugo pa da je porabil zase, ker da je moral hoditi na hrano v gostilno. Ko je prevzel posestvo, je bilo dolga okrog 800 kron, prav toliko pa da je žena imela izgovorjene dote. Če bi se mu že postavilo skrbnika, za kar pa je menil, da ni potrebe, naj bi bil to sosed (prva priča; op. p.).

Sodišče je za mnenje povprašalo tudi županstvo v Ribnem. *»Sirotinski svet«* je po posvetovanju dognal, da Franc ni tako zapravljiv, da bi potreboval skrbnika, da pa bo svet od tega dne dalje Franca natančno nadzoroval in poročal, če bi se pokazala potreba po skrbništvu.

Zgodba se je na sodišču nadaljevala čez tri leta, še prej pa poglejmo izjavo posestnika Jožefa J.,

izrečeno na prvem zaslišanju, 8. 10. 1908. Ta je namreč izjavil, da Franca pozna kakih 25 let, da je vedno rad pil, vendar da je bil priden in da je imel gospodarstvo v redu. Zadnje leto pa da je začel huje piti in sicer zato, ker da mu žena kljubuje, mu ne kuha in nima reda doma: »Po mojem mnenju še ni treba, da bi se mu gospodarstvo vzelo, ker je mogoče, da se je vdal pijančevanju res le vsled jeze nad ženo, s katero sta se pa v zadnjem času t. j. po zadnjem zaslišanju poravnala.«

Čez dobra tri leta, 16. 12. 1911, pa je taisti posestnik predlagal, da se Franca stavi pod skrbništvo. Franc da je začel na veliko prodajati posestvo in da je s tem denarjem tudi odpravil ženo, od katere se je dejansko ločil.

Sosed, prva priča iz prejšnjega zaslišanja, je tokrat izjavil, »da je bil do tekočega leta še kolikor toliko priden mizar in še nikakršen zapravljivec.« Potem pa da je začel prodajati posestvo, ne slabo, dobro, vendar da je denar zapil in zaigral: »Z ženo se nista nikdar prav dobro razumela, vedno sta se prepirala, tako da je slednjič ona odšla proč od hiše pred kakimi 14 dnevi. Kar se tiče njenega gospodinjstva pripomnim, da prav veliko ni nikdar delala, ker je bila vedno bolehnata. Nekoliko seveda tudi njo zadene krivda na propadanje gospodarstva.«

Žena Johana je izpovedala podobno kot drugi in poudarila: »Vedno me je pretepeval in podil iz hiše, tudi še takrat, ko so bili otroci majhni in bežati sem morala večkrat pred njim iz hiše. Pred kakim mesecem dni pa me je zapodil iz hiše in od takrat nisva več skupaj.«

Župnik tudi ni vedel o Francu povedati dobre besede, župan pa ne slabe. Franc C., ki ga je za pričo predlagal župan, je povedal: »Predusem pripomnim, da je Franc M. bil in je dober oče in dober gospodar. Poskrbel je namreč iz dohodkov svojega malega posestva, da se je vseh 6 njegovih otrok izučilo v raznih rokodelstvih, da se jim zdaj vsem dobro godi. Ker se je z ženo razdvojil, je kupnino za (parte) in njivo porabil za to, da je ženi izplačal ločnino.

Sedaj pa je zopet prodal nedl. Janezu J. ostane nek svojega posestva prav dobro. Janez J. je celo veliko preveč obljubil in ravno radi tega je stari J. predlagal detje pod skrbstvo, misleč da pride s tem kupčija narazen; tako se v splošnem pri nas govori. Drugega vzroka za skrbstvo namreč

ni, ker smo vsi prepričani, da bo šla kupnina v hranilnico. Franc si hoče namreč za stara leta denar na stran deti, kar mu ni zameriti. Franc pije toliko, kakor drugi ljudje naših krajev; malo bolj pogosto se to sedaj že zgodi, to je res, ampak le radi tega, ker zaenkrat nima doma na svoje stara leta nobenega reda, ko se bo uredil s kupnino na domu, pa bo vse drugače. Franc je še sedaj priden gospodar in mizar. Vse kar je prodal, je dobro prodal. Kar porabi na pijači, dobi iz mizarstva. Igralec ni.«

Franceva izjava se je ujemala z gornjo: »Najprej sem prodal več parcel radi tega, da sem lahko ženi plačal kupnino po 2400 K, ki se je od mene ločila.

Jaz imam 6 otrok, ki so že vsi pri svojem dobrem kruhu. Ostanek posestva sem prav drago prodal Janezu J. in baš radi tega me je Jože J. hotel spraviti pod kuratelo. Prodal sem radi tega posestvo, ker mi ne kaže biti samemu na tem domu in mi obresti od glavnice v večji meri tečejo, kakor dohodki iz posestva...«

Sodišče je nazadnje predlog za skrbstvo zavrnilo: »Ta razprodaja lastnega posestva, na katerem je vzgojil in do kruha spravil vseh svojih 6 otrok, pa se nikakor ne more smatrati za v § 273 o.d.z. mišljeno nerazsodno tratenje imetka; nasprotno pokaže se kot pameten korak moža, ki je na svoja stara leta popolnoma sam in zapuščen ostal v svojem malem domu in ki ima prav, z tekočimi obrestmi kupnine in z zaslužkom iz mizarstva iti primernejše živeti v mesto (Franc je izjavil, da bo šel v Ljubljano za mizarja; op. p.), koder je že 16 let delal in boljše zaslužil kakor v K. Ker je osamljen Franc M. po ločitvi od žene moral hoditi na hrano v gostilno, ga je bilo seveda zadnje čase tudi pogosteje videti v gostilnah. Predležee se tedaj nikakor ne gre za moža zapravljivca, ampak za pridnega obrtnika in vzornega očeta. Vse to so podale poizvedbe.»

Na koncu je torej nasilna pijandura obveljala za »pridnega obrtnika in vzornega očeta«!

»Pretrdo ga ima žena, smela bi mu privoščiti kako veselje...«⁸

V naslednji zgodbi pa se je žena posestnica želela znebiti svojega moža kot kakšnega potepuškega lumpa. V aprilu leta 1910 se je namreč

⁸ ZAL, RAD 13, t. e. 398, a. e. 456, spisa L 16/10, 22/10; t. e. 399, a. e. 458, spis L 15/15.

prišla pritožiti na županstvo na Bled »vsled nerravnega življenja nj. moža Matija H.«

»Podpisana sem se odločila, da spravim svojo ga moža v prisilno delavnico in prosim da bi županstvo v to privolilo in meni šlo na roko.

Moj mož pride vsaki dan dotal pijan domu meni vse kar se da razbije, nič ne dela in meni jemlje denar in tako dela posesti dannadan škodo; vse bo razprodal v kratkem.

Jaz sem proti temu brez moči in edina pomoč bi bila za obstoj kmetije, da se spravi Matija H. v prisilno delavnico.

Žena Helena je bila stara 53 let, mož Matija 57, otrok nista imela.

Sledilo je zaslišanje na sodišču, kjer je žena povedala še, da mož pride do denarja s tem, »da mi proda na svojo roko jajca, moko, žito itd. Tudi če koga s konjem kam pelje, zgine denar v njegovem žepu.« Denar je sicer pred njim zaklepal, pa ji ga je še vseeno kaj zmaknil: »Če denarja nima, pridno pomaga delati pri gospodarstvu. Da do denarja pride, so največ sosedji krivi, ki od njega vse pokupijo.«

Njena prva priča je nato vedela povedati, da je »Matija H. res pijanec in vsak krajcar, katerega zasluži, zapravi za žganje ali vino... Če nima denarja, ženi pridno pomaga pri gospodarstvu.« Dodal je še, da pa ker Matija ni lastnik zemljišča, ne more spraviti sebe in svojcev na beraško palico.

Župnik je izjavil, da je »žena Helena, po domače 'Voukovca', premožna, ima v hranilnici veliko stotakov, če ne celo tisočaka.« Žena da se je sicer primožila, vendar je že vsaj štirinajst let (kolikor je on župnik na Bledu) ona gospodariča. Verjetno je Matija popival in zapravljaj, da so mu že pred leti vzeli gospodarstvo, »sedaj pa zapravljati ne more, kajti pri hiši velja manj kakor kak hlapec, ne dobi za svoje delo nič denarja, kaj čuda, ako ga ženi skrivaj kaj vzame, in ta denar potem zapije. Vsaj je, kakor suženj; zgubil je čut moža.

Žena nima do moža posebne ljubezni, ki bi rad pil, ko bi imel kak krajcar. Pretrdo ga ima žena, smela bi mu privoščiti kako veselje, lahko bi mu dala kak krajcar, in morda bi bilo drugače. Žena veliko več denarja potrosi po veseljah, kakor ga mož zapravi s pijačo (in naj ga je tudi

ženi vzel) in več zavozi po železnicah, kakor ga je imel mož v rokah zadnjih 14 let.«

Druga priča je izjavila, da Matija res pije, če dobi kak krajcar, vedno pa samo žganje. Če nima denarja, da tudi po dva meseca pridno dela, če dobi denar, je pa tudi po štirinajst dni skupaj pijan: »Ako žena z njim res kot s hlapcem ravna, mi ni znano. Res pa je, da se ona rada okoli vozi. Tako je bila letos s svakom v Trstu. Sicer je pa tudi ona pridna.

Da bi sebe in ženo Matija H. na beraško palico spravil, tega se o njem ne more reči, saj on ni gospodar, denarja pa tudi veliko v roke ne dobi.

Z župnikovo izjavo se je ujemale tudi izjava naslednje priče, češ da je Matija, kadar je trezen, priden delavec, pije pa da tudi po cel teden: »Napije se tudi iz jeze, ker žena preveč okoli hodi in več sorodnikom obleko kupuje. To je tudi res, da ga smatra žena bolj za hlapca kakor za svojega moža.«

Zadnja priča žene Helene je izjavila podobno kot prejšnja, »s pristavkom, da je vsega kriv samo domač prepir in da bi bil H. golovo drugačen, ako bi mu žena dala sem pa tja kak krajcar in ako bi bil sploh bolj samostojen. Tak gotovo ni, da bi mogel vse zapraviti. Tudi mu nihče toliko ne posodi, ker usakdo ve, da ni on gospodar. Ako v hiši kaj razbije, se to zgodi iz jeze, ker ga žena večkrat vzame v roko in ga celo nabije, kakor se govori.«

Mož Matija pa je izjavil: »Ako pijem, storim to iz jeze, ker žena pred menoj vse zapira in celo kruha ne dobim. Sedaj pa že skoro tri tedne nisem pil in obljudim, da bom žganje pustil.

To ni res, da bi ženi denar kradel. Pred par leti sem ji sicer vzel 40 gold., storil pa tega nisem resno in bi ji ta denar tudi sam od sebe nazaj dal, ako bi mi ga ne vzel Anton H. v gostilni 'Pri lovcu' (žena je izjavila, da ji je vzel 100 gld, da pa so mu v gostilni vzeli 80 gld in ji denar vrnili; op. p.). Da bi doma pridno ne delal, pa ne more nihče tajiti, doma ne rabimo nikdar hlapca ali dntinarjev, ker vse jaz naredim.

Žena naj bo bolj doma in drugače naj z menoj postopa, potem se bom tudi jaz spremenil.

Po teh zaslišanjih so 22. 5. 1910 z okrajnega sodišča ženi sporočili, da se moža zaradi zapravljajanja ne da pod skrbstvo in da je ta sklep potrdilo deželno sodišče v Ljubljani. O prisilni delavnici

seveda ni bilo govora, saj je bil Matija mož posestnice in je ona morala skrbeti zanj (vsaj do meja kazenskih grehov).

Žena Helena pa se z odločitvijo sodišča ni strinjala in je 22. 10. 1910 ponovno zahtevala skrbstvo za moža, ker da zapravlja vse premoščine za pijačo. Tokrat je za zaslišanje navedla druge priče.

Prva priča, 74 let stari sosed, je dejal, da je Matija v treznem stanju priden delavec, ki da doma vse postori, da pa ga vidi tudi pijanega, vendar da zapravlja ne more, ker itak ničesar nima.

Podobno je izjavilo tudi sedem drugih prič, ki jih je sicer vse navedla Helena.

Blejski župnik je tokrat izjavil, da je o Matijeви zapravlivosti povprašal soseda, ki da je dejal, da Matija ne more zapravlja, ker pač nima česa. Župnik je dodal tudi: »O moji izjavi naj se nič ne poroča Heleni H., da ne bode, kakor v maju 1910, prihrumela name.«

In še mož Matija: »Jaz pridno delam in pijem pač le včasih, pa ne več kakor kak drug. Pri hiši vse sam delam in imam gospodarstvo v redu. Mislim, da mora to vsak potrditi, ki pozna naše razmere.«

Žena mi ničesar ne da in imam denarja le to ua razpolago, kar si sam zaslužim. Pa še od tega denarja mi dostikrat kaj vzame ponoči. Sploh si prav malo zaslužim, ker imam doma preveč dela.

Včasih zahteva žena, da tudi za kako gostjo kaj delam. Gostja sicer plača, denar pa vzame žena, čeravno sem le jaz trpel.

Prijeti se tudi, da se žena radi kake stvari razjezi in da mi potem celi teden nič ne skuha. Potem je jasno, da se tudi jaz jezim. Ker denarja nimam, si ne morem kupiti jedila in pijem žganje - potem sem pa pijan.

Zapravlil do sedaj od hiše še nisem ničesar in posebno zanikam, da bi prodajal stvari, ki so last žene.

Žena hoče, da delam le doma ali po njenem naročilu in mi skrije obleko, če hočem iti kam v dnino.«

Sodišče je nato 14. 12. 1910 sklenilo, da se Matija ne da pod skrbstvo: »Matija H. nima nobe-

nega premoženja in vže radi tega ne more biti nobenega govora o tem, da zapravlja H. svoje premoženje kakor ima to v mislih § 273 o. d. z. Sicer pa je Matija H. glasom izpovedb svedokov marljiv in varčen delavec, pri katerem nekateri slučajji pijanosti še ne morejo dati vzroka, da bi se stavil pod skrbstvo.«

Vendar pa je Matija vendarle bil precej pijanske sorte in 26. 10. 1915 je blejsko županstvo pisalo okrajnemu sodišču, da bi Matija dali pod oskrbo: »Imenovani je vsak dan pijan in dela že račune na po umrli ženi podedovano usoto.

Izjavil se je, da mora vse zapiti, da nebodo po njem (Brighni) to so njegovi sorodniki, ničesar podedovali.

Bati se je, ker je imenovani še trduega zdravja, da pride kmalo občini na oskrbo.«

Tudi tokrat so sosedje pač vedeli povedati, da pije, če je trezen, pa da pridno dela.

Matija se je izgovarjal: »Sem star 63 let. Ni res, da bi bil pijauec. Imam kilo in radi tega se včasih pripeti, da mi kako jedilo škoduje. Potem pa moram kake 2 dni ostati kar brez jedi in pijem takrat malo žganja; sicer pa ne pijem in pridno delam.«

Ne brauim se, da se mi postavi kurator. Zadovoljen bi bil s Franciško M. kot kuratorjem.«

Pri Franciški M., 32 let stari samski posestnici, je bil Matija namreč nastanjen že pred ženino smrtjo. Tam je tudi delal in ona je bila pripravljena prevzeti skrbstvo. Sosed je vedel povedati, da ima Matija tam dovolj dela, tako da nima časa delati drugod, da bi kaj zaslužil (in zapil). Denarja v roke pa da mu res ni dajati.

Tudi župnik se je ponovno negativno izrazil o njem, vendar pa je okrajno sodišče sklenilo (in deželno sodišče v Ljubljani potrdilo), da se Matija ne stavi pod skrbstvo, ker da se je že v prejšnjih dveh aktih (iz leta 1910) ugotovilo, da je Matija priden delavec, ki da se samo sempatja vda pijanosti. Poleg tega pa je imel po ženini zapuščini pri Franciški M. izgovorjeno dosmrtno stanovanje in oskrbo ter zapuščino 2000 K.

»Slednja pa je tudi danes še stara zapravljivka«⁹

Seveda je bilo že dovolj hudo, če se je pijači vdal eden od zakoncev, če pa sta bila zasvojena oba, je bilo še toliko hujše, posebno še za otroke.

Marca 1911 je županstvo na Lancovem naznanilo zakonca Andreja in Marijo (Ivano) P., da prodajata in zapravljata posestvo vsak na svojo roko, »vsled česar da trpi šest nedoraslih otrok (od enega do štirinajstega leta starosti, štirje so jima umrli) že sedaj na pomanjkanju živeža«.

Pozvane priče so za Andreja sicer vedele povedati, da pije, vendar so za to krivile njegovo ženo.

Tako je prvi za Andreja dejal, da ga ne more imenovati za zapravljivca, po drugi strani pa da njegovo posestvo ne napreduje in da je slabše, kot je bilo. Med tednom da ga ni videl pijanega, ob nedeljah pa da se pripeti, da se napije. Njegova žena pa da je malo vredna in da je bila radi tatvine že kaznovana. Rada hodi v gostilno, otroke pa pušča ponoči same doma.

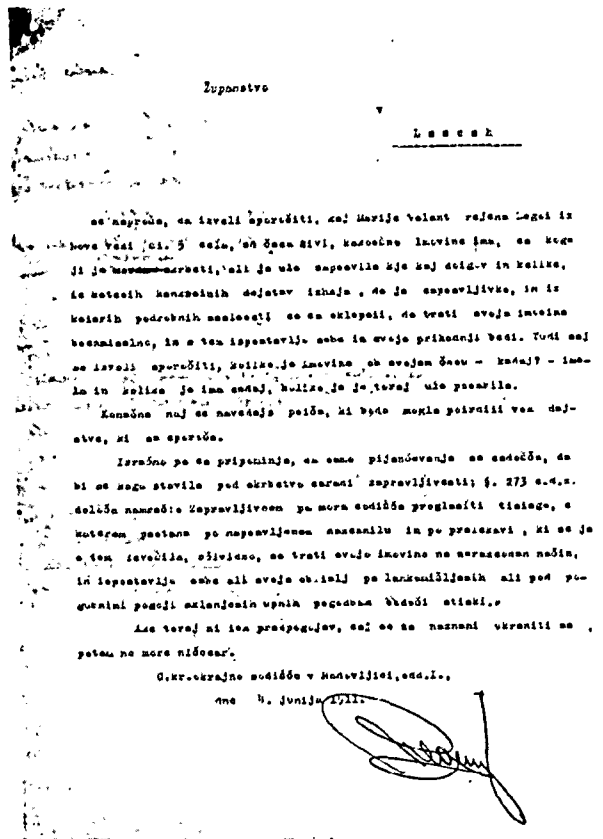
Menil je, da bi bilo treba kaj ukreniti glede otrok, vendar pa da se je bati, da če bi Andreja dali pod skrbstvo, da bi bilo potem še slabše: »Dostikrat se namreč pripeti, da kurand potem vže vsled jeze manj dela kakor preje.«

Druga priča: »Andrej P. sicer dela, vendar posestvo ne napreduje. Glavni vzrok po mojem mnenju je žena, ki ne pazi dovolj na njega in mu nasprotno le škoduje, ker ni dovolj varčna. Andrej P. pije sem ter tje, vendar ne ravno preveč; žena pa pač hodi v gostilne, in celo tudi ponoči ...

Otroci so reveži, ker žena ne skrbi za to, da so vedno dobro preskrbljeni. Včasih imajo dovolj, včasih pa morajo lakoto trpeti, če ravno to ne bi bilo treba.« Vedel je tudi, da je bila žena že kaznovana zaradi kraje.

Martin P., Andrejev brat, je menil, da je za vse kriva njegova žena: »Andrej P. je moj brat. Žalibog je pijači vdan in pije večji del žganje. Vendar samo to še ne bi bil vzrok propada, če bi se njegova žena pobrigala za njega in za gospodarstvo.«

Andrej sam se ni zavzel samo zase, temveč tudi za ženo: »Jaz nisem zapravljivec in vsak dan delam. Pijači vdan tudi nisem in le sem ter tje spijem kak kozarec žganja.

Sodišče ugotavlja, da samo pijančevanje še ne zadošča za preklic (ZAL, RAD 13, t. e. 710, a. e. 967, del. št. L 9/11)

Tudi žena je delavna in ima dosti opraviti z otroci, za katere se primerno pobriga. Žena ne hodi v gostilne in je pridna.«

Žena Marija pa ni bila tako uvidevna: do moža: »Jaz sem rojena 2. 2. 1875 kot nezakonska hči Mine N. in sem bila radi tatvine vže 3 krat kaznovana, in sicer že kot omožena ženska. To sem storila radi tega, ker me je mož zmerjal ter zahteval, naj mu dam jesti, naj dobim potem kjer hočem. Jaz delam in mi ne more nihče očitati, da bi postopala.« V gostilno, je rekla, da gre samo semtertja, vedno v moževi družbi.

Naslednji zaslišani sovaščan je bil v svoji izjavi kratek. Dejal je, da sta oba zakonca zanič, da pa je žena še slabša kot mož; pijači da sta vdana oba, žena pa še tatvini. Pod skrbstvo da bi morala oba.

Vendar pa deželno sodišče ni bilo takoj zadovoljno s predlogom okrajnega sodišča, da se zakonca

⁹ ZAL, RAD 13, t. e. 710, a. e. 967, spis L 7/11; t. e. 400, a. e. 465, spis L 17/22; t. e. 402, a. e. 473, spis L 3/30.

postavita pod skrbstvo in je zahtevalo še nadaljnje poizvedovanje. Med drugim je ponovilo nam že znano pravniško mnenje, da pijanost sama še ne pomeni (nujno) zapravljivosti: »Die Trunksucht allein an sich selbst genügt nicht, um damit die Verschwendung darzutun. Deshalb ist es auch bezüglich der Johanna P. nötig zu ermitteln und festzustellen, ob sie überhaupt ein Vermögen besitzt und wie viel sie hievon bisher vertan hat.«

Okrajno sodišče je opravilo še nekaj poizvedb in med drugim pridobilo daljšo ekspertno analizo sedemindesetletnega lancovskega župana: »Ivana P. mi je uže pred kakim mesecem dejala, da ona ne bo ničesar več delala; potem je odšla na Koroško, kakor se mi je pozneje pravilo, doma je pa od tistega časa ni več; le v nedeljo se je baje vrnila domov pogledat, in ne vem, ali je še doma ali ne.

Pred kakimi 4 dnevi mi je izjavil tudi Andrej P., da se ne dotakne nobenega dela več, zaradi prevelike sramote, katero mu je žena napravila s tem, da se je pečala z drugimi moškimi, in da najmanjši otrok tudi ni njegov; on pa hoče vse prodati in oditi nekam na Koroško, kamor se mu bo zdelo; svojih 5 otrok hoče vzeti s seboj, za najmlajšega se pa on nič ne briga, ker ni njegov; naj se napravi ž njim, kakor se hoče...

Uže dolga časa sem opazoval, da P.-vo posestvo peša, kar so mi pripovedovali tudi sosedje; ti so mi pravili, da dolgovi vedno rastejo, da se gozdje praznijo, in da denar nima nikakega teka; uže pred letom dni so otroci beračili, strgani in zanemarjeni so do skrajnosti, preživljajo jih skoro le drugi ljudje, od spomladi dalje pa niso doma dobili ničesar družega kakor le kak kruh. Dolgo sem zasledoval vzrok propadanja gospodarstva, pa ga nisem mogel zlepa zaslediti; končno sem dognal vendarle, da je glavni vzrok propadanja gospodarstva P.-va žena Ivana, ki je svoje dolžnosti zanemarjala, pila kar je mogla, se ni brigala niti za moža niti za otroke, in da si dobi za pijačo potrebni denar, segala celo po tuji imovini; vsako sredstvo ji je bilo dobro; ko je n. pr. lansko leto vas Brda skoraj pogorela, je hodila po Bohinju kot pogorelka prosjačit, četudi so Brda od Lipnice oddaljena približno 1 uro in ni bilo pri P. prav nikake škode; vlačila se je z drugimi moškimi in bila opetovano kaznovana, največ zaradi tatvine. To je na moža uplivalo zelo slabo, zlasti še, odkar je bil rojen najmlajši otrok prevzela sta ga žalost in obup, tudi sam se je udal pijači in zanemarjal gospodarstvo...«

Okrajno sodišče je s tem zbralo dovolj snovi za preklic obeh zakoncev, zgodbi pa lahko sledimo tudi še po razpadu Avstro-Ogrske.

V oktobru leta 1922 se je na sodišču zglasil Andrejev brat Martin, ki je imel skrbstvo nad njim, in dejal, da se je Andrej popolnoma popravil in da naj bi se skrbstvo odpravilo. Okoli dvanajst let da je že zaposlen v pivovarni Fischer v Beljaku, kjer je priden in trezen. Prihranke od zaslužka da je izročal njemu, on pa da je z njimi popravljajl njegovo hišo, ki je sedaj v dobrem stanju. Izjavil je, da zadnji dve leti že vodi gospodarstvo sam, in to v splošno zadovoljstvo. Ob času poljskih del da prihaja iz Beljaka, opravi potrebno, potem pa se vrne na službeno mesto: »Pripomnim še, da se je Andreja P. svoječasno v več primerih dolžilo zapravljivosti, radi nerednosti, katere je zakrivila njegova žena Marija P. Slednja pa je tudi danes še stara zapravljička.«

Že čez dober mesec pa se je brat Martin ponovno zglasil na sodišču: »Preklicanec t. j. moj brat Andrej je že 12 ali 13 let stalno v Beljaku, kjer je zaposlen kot tesar pri tvrcki Fischer. Kako se sedaj obnaša pravzaprav niti sam ne vem. Sem prihaja vsako leto za kakih 14. dni.

Svoj predlog na dvig preklica umaknem in ga naj Andrej P. sam stavi, ako se misli vrniti in tukaj ostati.«

Do dviga preklica pa očitno ni prišlo, ker je šele marca leta 1930 prišla na sodišče prosit za dvig preklica nad možem žena Marija, ker da se je medtem temeljito poboljšal. Za priči pa je navedla dva sosedu (Andrejevega brata ne).

Na sodišču so pripisali, da je predlagateljica radi zapravljivosti sama preklicana in da preklicanec biva že nad 10 let v »Nemški Avstriji«.

Še istega meseca je nato Marija predlog za dvig preklica dvignila, ker da bosta skupno z možem vložila nov, obrazložen predlog.

»Bil je svoj čas reden in dober človek, a ga je ona popolnoma pokvarila«¹⁰

Tudi v naslednji zgodbi sta se mož in žena medsebojno obtoževala pijanstva in se nazadnje razšla.

¹⁰ ZAL, RAD 13, t. e. 399, a. e. 458, spis L 19/15; t. e. 400, a. e. 465, spis L 7/22; t. e. 400, a. e. 466, spis L 9/23.

V začetku decembra 1915 je blejsko županstvo naznanilo okrajnemu sodišču: »Podpisano županstvo naznanja, da Matevž Č., pismonoša in posestnik... in njegova žena tako slabo gospodarita, da se je upravičeno bati, da prideta v kratkem času ob vse premoženje. Oba sta vdana pijači in delata dolgove. On je prodal en gozd za baje 1000 K - a ima kakor se sliši - že zopet razven uknjiženih dolgov, mnogo manjših. Če se ne deneta pod skrbstvo, bo družina padla kmalo občini na skrb.

Kljub temu, da ima Matevž Č. plačo kot pismonoša, da pomaga njena mati s prispevki in da imajo malo posestvo, preti katastrofa.«

Kot ponavadi so prijavi sledila zaslišanja na sodišču, kjer je Janez Č., 62-letni oče preklicnega kandidata, izjavil: »Matevž Č. je moj sin in je bil, dokler je bil doma pri meni, priden in varčen. Pred 6 leti se je oženil in se je pozneje, mogoče pred kakimi 4 leti, udal pijači; pije vino in pivo. Da bi pil tudi žganje, nisem zapazil. Pije res preveč in se ga mora žali Bog imeti za pijanca... Frančiška Č. tudi rada pije in se ne razume dosti na gospodarstvo. Matevž Č. je pismonoša in kot tak zasluži po 80 K na mesec. Za slučaj, da se ga stavi pod skrbstvo, bi glasom pravil to službo izgubil. On je danes izstavil mi izjavo, da sme žena od mesečne plače dobiti po 60 K na mesec.

Z ozirom na okolnost, da posestvo Matevža Č. ne donese toliko, da bi se zakonska in 4 otroci iz dohodkov preživljali, bi bilo v škodo vseh, če Matevž Č. službo kot pismonoša izgubi. Ker je Matevž pripravljen izročiti posestvo svoji ženi in ker je - kakor omenjeno 60 K mesečno odstopil ženi - mogoče ne bo, če se vse to izvrši, potrebno njega staviti pod skrbstvo. Poizvedba glede žene se naj pa nadaljuje in, če treba, žena stavi pod skrbstvo.«

Tudi župnik je pomislil na Matevževo službo: »Po mojih mislih sta oba lahkomišljena. Jaz bi priporočal, da se ne dasta pod skrbstvo, dasi sta oba premalo skrbna. Matevž Č. bi prišel potem še ob službo kot pismonoša ...«

Sosedje so v glavnem vedeli povedati, da mož pije, žena tudi menda in da je slaba gospodinja, da se ne razumeta, da ga ona zmerja, on pa jo tepe.

Frančiškina mati, 69-letna Marija S., se je zavzela za svojo hčer: »Frančiška Č. roj. S. je moja hči.

Dokler je bila doma ni bila podvržena pijači in tudi za sedaj ne vem, če pije. Mož njen Matevž Č. pa je v resnici pijanec ...«

Marija Č., 37 let stara samska Matevževa sestra, pa je o bratu povedala: »Matevž Č. je res pijači vdan. Mislim, da je kriva temu največ njegova žena. Koj po poroki še ni pil, ker je takrat tudi žena bolj gospodarila in imela red pri hiši. Potem pa je začela gospodarstvo zanemarjati in možu ni tako stregla, kakor bi morala. Mož je radi tega začel pohajati v gostilne in se privadil pijači.

Frančiška Č. nima reda pri hiši. Ne skrbi, da je kosilo v pravem času kuhano, da je perilo oprano, da je živina opravljena i.t.d. Ona sploh ne zna z denarjem pametno ravnati in ne pazi dovolj na stvari.

V prejšnem času je tudi pila pivo in se mi je dostikrat zdela pijana. V zadnjem času tega nisem več zapazila.«

Moža je obsodila tudi žena Frančiška: »Moj mož Matevž Č. je pijanec in je skoraj usak dan pijan. Do sedaj je navadno svoj zaslužek sam porabil, ta mesec mi je pa dal 8 K za gospodarstvo...

Jaz nisem pijanka in nisem vdana pjači, kot lahko potrdijo sosedi.«

Mož Matevž se je seveda branil: »Nisem tak pijanec, kakršnega se me slika. Vendar sem pripravljen, da se zadeva tako reši kakor je to svetoval moj oče. Napravil sem pri g. notarju načrt izročilne pogodbe, s katero izročam posestvo ženi ... Pripravljen sem dalje, da se mesečno od mojega zaslužka znesek 60 K porabi za gospodarstvo ...«

S tem predlogom se je naposled strinjala tudi žena Frančiška, skrbnika pa je predlagal tast, ki je izjavil, da skrbstva sam ne more prevzeti.

Potem pa so januarja 1916 Matevža zaradi poverbe 975 K 20 h vrgli iz službe. Tast je nato menil, da še vedno ostanejo pri prejšnji rešitvi: »Mislim namreč vedno, da bo tako bolje. Če je Matevž sedaj izgubil službo pri pošti, bo pa drugo dobil, ker sicer ne morejo shajati.«

Zadevo so natančno razložili še zakoncema in Matevž je obljubil, da bo skušal dobiti kako službo ali kako delo.

In srečno so živeli do marca 1922, ko je Frančiška sodišču predlagala, da se skrbstvo nad njo odpravi: *»Faktično nisem še nikdar ničesar zapravila in je bilo skrbstvo le nekaka pretveza v kritje slabosti mojega moža, katerega bi se bilo imelo pravzaprav preklicati ...«*

Skrbnik je nato na zaslišanju povzel javno mnenje: *»Po mojem mnenju se Frančiška Č. še ni toliko poboljšala, da bi se moglo dvigniti skrbstvo. Jaz je sicer nisem videl nikoli pijane, dolže jo pa še vedno, da pije ...«* Po njegovem bi bilo dobro vprašati za mnenje še tasta, ki da jo bolje pozna.

Tast še vedno ni našel lepe besede za snaho: *»Po mojem mnenju Frančiške Č. še ni oprostiti skrbstva. Udana je še zmeraj pijači; sicer jo pijano nisem videl, sliši se pa, da še pije, če ima denar; vidi se to tudi na njej in jaz jo tako dobro poznani, da o tem sploh nimam nobenega dvoma.*

Tudi je sicer slaba gospodinja. V hiši ima nered in nesnago; če bi ne bilo moža doma, ki se briga za red in celo za osebno negovanje otrok, bi bilo še slabše.

Samostojnega gospodarstva ji za enkrat še ni zaupati, ker bi utegnila zopet zapravljati.

Mož je doma že od leta 1917. Izvršuje svojo kolarsko obrt, včasih pa tudi tesari pri tesarskih mojstrih. Sploh je varčen, priden in ne pije; če bi on ne zaslužil, bi se rodbina ne mogla preživeti. Po mojem mnenju bi bilo najboljšo, da bi mu žena izročila posestvo nazaj, ker bi potem še bolj z veseljem delal in tudi jaz bi mu rajši pomagal ...«

Županstvo je poslušalo tasta in je menilo, da se Frančiška ni poboljšala, da je slaba gospodinja itd.

Sodišče je zato Frančiškin predlog 19. 4. zavrnilo: *»Frančiška Č. utemeljuje svoj predlog s tem, da je postala štedljiva, varčna gospodinja in da so se dolgovi, ki so bremenili posestvo od časa, od kar se nahaja pod skrbstvom, popolnoma poplačali.*

Dolgovi so se sicer res poplačali in se je stanje njenega imetja znatno izboljšalo, toda to je bilo mogoče le vsled tega, ker se je nahajala pod skrbstvom. Če bi pa bila gospodarila sama, bi se to nedvomno ne bilo zgodilo ...«

Frančiška se je zoper sklep sodišča pritožila in devet prič (dve je predlagalo županstvo) je potr-

dilo, da ni pijanka, da je delovna, da pa pije in zapravlja mož. Poleg tega je 8. 7. prijavila sodišču, da je po materi dobila odpravnino (posestvo je prevzel Frančiškin svak) - 25.000 K in kravo.

Tokrat je sodišče Frančiški prisluhnilo in skrbstvo ukinilo: *»Kakor izhaja iz spisov L 19/15 je dal povod za preklic Frančiške Č. le njen mož Matej (Matevž; op. p.) Č., bivši pismonoša in posestnik na Bledu. On se je močno udal pijančevanju in zapravljanju, tako da je obstajala nevarnost gospodarskega propada. Ker pa je bil kot pismonoša v državni službi in bi imel njegov preklic za posledico izgubo službe, se ga je pripravilo le do tega, da je izročil posestvo svoji ženi Frančiški Č., katero se je stavilo obenem pod skrbstvo. Že v takratnem postopanju se pa o kaki zapravljivosti Frančiške Č. ni moglo ničesar dognati. Zaslišane priče so po večini izpovedovale, da so slišale le praviti, da je Č.-va pijači udana. Iz lastnega opazovanja tega ni mogla nobena priča potrditi. V splošnem so priče le navajale, da je Č.-va slaba gospodinja, da se na gospodarstvo ne razume, da nima nikakega reda pri hiši in podobno. Po vsebini preklicnega sklepa se je stavila pod skrbstvo iz razlogov, da je 'pijači udana, slaba gospodinja, ki sama svoje koristi ne more dovolj varovati, tako da se je za bati, da pride do premoženjskega propada.'*

Kakor so pokazale posledice tega preklica, se mora veči, da je bil preklicavki in njeni rodbini bolj v škodo kakor v korist. Vsa zemlja se je dala v zakup za dobo 6 let, s čemer je bila preklicavki odvzeta možnost, v časih največjega pomanjkanja živih pridelati si potrebnih poljskih pridelkov, zakupnina pa je bila, posebno za razmere zadnjih let, tako nizka, da se je kot dohodek niti upoštevati ne more.

Kakor ne preje, se tudi danes ni moglo dognati, da bi bila Č.-va udana pijači. Nasprotno je več prič potrdilo, da je popolnoma trezna, da je bilo pač v prejšnjih časih slišati, da rada pije, da se pa sedaj tudi teh govoric več ne sliši ...»

Dobro leto po tej pravični in razumevanja polni sodbi pa je 6. 10. 1923 Frančiško ponovno predlagala za preklic njena 77 let stara mati, Marija S: *»Frančiška Č., posestnica v G. je postala zopet tako zapravljiva, da obstaja nevarnost popolnega propada njenega posestva.*

Za delo se ne briga ..., živeli nima nobene ..., pohištvo, ki ga je dobila od matere kot balo je razprodala ...

Ne morem sicer trditi, da bi bila pijanka, pač pa je skrita zapravljuvka ...

Obstoji nevarnost, da bo posestvo zapravila in družino, 5 otrok, Gtega pa pričakuje - pahnila v bedo in breme občini.

Z možem Matevžom Č. se ne razumeta, radi česar je slednji odšel od doma in biva nekje na Koroškem oziroma v Kranjski Gori ...

Pripomnim, da Č.-va najbrž ni popolnoma normalna, ker je tudi njena sestra - posestnica Marija S. na Rečici abnormalna ...»

Z mnenjem matere, ki ni bilo ravno najboljše za njeni hčeri, se je strinjal tudi Frančiškin tast, ki je dodal: »Tudi njenega moža t. j. mojega sina ne morem pohvaliti. Bil je svoj čas reden in dober človek, a ga je ona popolnoma pokvarila, ker ni skrbela nikdar za pravi red pri hiši ...

Pije rada, kupuje pa tudi druge nepotrebne reči kakor bonbone kakor otroci.«

Frančiška je obtožbe zanikala, med drugim je izjavila tudi: »Bonbone sem res kupila, rabim jih za čaj, ker nimam sladkorja ...

Z možem sva se res prepirala, ker je bil večkrat pijan, sedaj je zopet doma in ne pije več, obeča mi, da se bo poboljšal, ker ga je okrajno glavarstvo v Radovljici radi pijančevanja posvarilo.«

Predložila je tudi račune, za kaj vse je porabila denar.

Priče so ponovno potrdile, da se Frančiška pri petih otrocih trudi, kolikor se more, mož pa da pijančuje in se za družino ne briga.

Sodišče je tako 6. 2. 1924 predlog za Frančiškin ponovni preklic, ki ga je na prošnjo njene matere vložila njena sestra Ana, zavrnilo.

»Priznam, da rada popijem tu in tam kozarček žganja, pijanka pa nisem«¹¹

Če je prejšnji par še mogoče nekako vlekli zakonski voz, pa je spodnjega iz bohinskega konca alkohol povsem uničil.

Sredi julija 1911 je žena Frančiška A. (stara 30 let) prišla s teto na sodnijo in prijavila moža. Že

pred tremi leti ji je izročil posestvo, »vsled priznanja, da ni zmožen za pametno gospodarstvo«, odkar pa da je po bratu podedoval posestvo, je zopet začel zelo pijančevati. Že več kot štiri leta da stalno pijančuje in zapravlja denar, grdo ravna z družino, jo pretepa.

Na zaslišanju je nato izjavo dopolnila: »Ne morem ravno trditi, da bi bil moj mož preje posebno zapravljal, odkar mi je pa izročil posestvo, se je lotil pijače v večji meri; dela le prav malo ...« Špirit (da ga je zalival z vodo) mu je morala kupovati žena, ponj je pošiljal tudi otroke: »Ves dan leži doma pijan, zvečer pa prične preklinjati in razsajati, tako da je groza. Večkrat mene in otroka tudi pretepa; denar za špirit sem mu morala dajati jaz, odkar pa mu je umrl brat Anton, dela dolg že na Antonovi domačiji ...«

Otroke sta imela štiri, stare od pet mesecev do deset let.

Njena teta je kot priča med drugim izjavila: »Silno razgraja in govori tako, da dela javno pohujšanje. Že štiriletni otrok nazivlje mater 'kurba jasna, hudičeva', kakor vedno sliši od očeta.«

Tudi dve drugi priči sta izjavili, da je Martin velik pijanec in nesposoben za gospodarstvo.

Dvaintridesetletnega Martina je pijača pripeljala že skoraj povsem do konca, a je še kar zatrjeval: »Prekuratorja ne potrebujem in tudi nočem; pijem pa res rad; za frušték spijem navadno 1/4 litra špirita, t. j. pol litra žganja, za kosilo ga mora biti tudi toliko, za malco ga pa nič ne pijem, za večerjo ga imam pa tudi rad, če ga dobim. Delam res bolj malo, ker se mi veliko ne ljubi; je tudi prevroč, v senci se pa tudi tako prijetno počiva ... Res je tudi, da sem hotel Janezu A. polovico njegovega dolga odpustiti, če mi polovico takoj plača; brez denarja človek ne more biti, špirita nikdo ne da zastonj, zato sem rabil denar ... Tudi danes sem spil že par četrting, predno sem prišel k zaslišbi, storil sem to zato, ker sem bil onevoljen radi tega.

Mislím, da me ni treba preklicati, če pa sodišče misli, da bo bolje, naj me pa prekličé.«

V kakšnem stanju je bil Martin na sodišču, kaže že njegov podpis, ki mu je bil pripisan komentar: »Sklene se in podpiše s pristavkom, da cela vna-

¹¹ ZAL, RAD 13, t. e. 710, a. e. 967, spis L 15/11; t. e. 401, a. e. 470, spis L 2/27; t. e. 402, a. e. 472, spis L 12/29; t. e. 711, a. e. 971, spis Os 11/34.

ga mora biti tudi tako, ravnalo pa ja
mo ne pijem, ra veserjo ga imam pa
ludicad, ozga ubim. Delam res boz malo,
ker sem veliko na ludi; je tudi prevoze,
v zenci se pa tudi tako prejeluo beri;

Mojaj rakupuni e od brata Urbana sem
vto dobil, tako ker sem ^{sem} spiril potreboval;
ju rool sem pa prodal se od porokoa,
preduo sem ga v rool veni; ker je tudi,
da sem hotel Janem Orlin polovico vse
govega dolga odpuhiti, sem polovico
tako plac; brer Oenaya clovek ne
mome biti, spirta nikdo ne da razboj;
vto sem kabitolemar, Orh pa je hotel,
da um nekaj doli fusluni, ocum prees
plava. H moai je pivila samnat vna vrava,
ni je celo sloar pardela.

Tudi danes pou spil se par ceteruit,
preduo sem pivol k razlubi, stovil sem kato,
ker sem bil mevoljen raki lega.

Mitlin, da me ni treba predkati; ce
pa f zoderce me vlv, da bo volje, na me
pa prececa

Martinov podpis

Jelene sem pro apiro v prekladom,
da sola vnanost Martina Orla, vlati
vsego rabubli obvar, v sego kop je
vannoli proglad in muald pofigo eni
pavajo, da je Orh lud alkoholik, na
Nor ludi in gozaveza v segoce prospira
v tary, da so konuar, ravda sooreca pi
sanya; pre sem se se prefoamere, da se

Martinov podpis po 'parih četrtinkah žganja'
(ZAL, RAD 13, t. e. 710, a. e. 967, del. št. L 15/11)

njost Martina A., zlasti njegov zabuhli obraz, njegov topi pijanski pogled in smrad po žganju kažejo, da je A. hud alkoholik, kakor tudi iz gorenjega njegovega podpisa izhaja, da se komaj zaveda svojega pisanja; pri tem se še pripominja, da se ga je pri podpisu parkrat opozarjalo na posamezne črke, pa je vedno dejal, da vže ve in da še ni gotov.«

Že 6. 8. 1911 je bil oklic preklica za Martina napisan. Kakšne starosti Martin ni doživel (umrl je čez tri leta¹²), je pa med tem kali svojega zla prenesel na ženo in februarja 1927 je sin Joško A. prosil na sodišču, da bi mater dali pod skrbstvo, ker da je »mati zapravljiva in pijanka, zato je skerb da nam popolnoma zapravi vso očetovo zapuščino.«

Preklic za Frančiško je priporočalo tudi županstvo Srednje vasi, vendar do njega očitno še ni prišlo, ker je septembra 1929 z enakim predlogom pristopil brat Alojzij, star 24 let (brat Janez je bil rojen 1911, Jožef 1907, Ana 1901): »Mati se je v času vojne začela udajati pijančevanju. Ta njena napaka postaja vedno hujša. Od lani naprej pije tako, da je malokedaj trezna. Zadnja dva meseca je redno vsak dan pijana in v takem stanju hodi po vasi in se krega z ljudmi.«

Glede skrbništva je dejal: »Brat Jožef bi za ta posel ne bil pripraven, ker kaže iste slabe lastnosti, kakor mati.«

S sklepom z dne 6. 10. 1929 so ji nato postavili »začasnega pomočnika«, soseda, sledila pa so še zaslišanja, v katerih je ena od prič izjavila, da sta k pijančevanju nagnjena tudi sinova Jožef in Janez, sploh prvi.

Mama Franca je dejala: »Priznam, da rada popijem tu in tam kozarček žganja, pijanka pa nisem. Kljub temu, da popijem sem in tja kaj žganja, delam vendar vsak dan. Dolgovi ne izvirajo iz mojega pijančevanja, ampak so največ posledica tega, ker sem morala delati posestvo pri majhnih otrocih s tujimi ljudmi in ker je bil moj pokojni mož pijanec.« Sicer pa se je strinjala, da bi se ji za pomočnika imenoval sin Alojzij (že samostojni posestnik).

V decembru 1929 je nato sledil omejen preklic v smislu § 2, t. 2 preklicnega reda, maja 1935 pa so preklic ukinili, zato da je mati v dogovoru z ostalima bratoma (hčerke se ne omenja) lahko izročila posest sinu Janezu.

»Jaz sem bila res zadnji petek zopet pijana«¹³

Naslednja zgodba pa nam bo predstavila stisko ženske, ki je padla v nemilost tasta, potem ko je mož odraščal na vojsko.

Marijo D. je 29. 8. 1915 na okrajnem sodišču predlagal za preklic tast Janez. Marija je nato v zagovoru na sodišču povedala, da je v zakon prinesla 1000 K dote, po očetu da je dedovala okrog 9000 kron in po stricu 3000 K. Od tega je možu dala 4600 K za nakup posestva, vrednega 11.000 K. Nadalje da mu je dala 2300 K za popravila, ko je pred petimi leti vse pogorelo in vrnila tastu denar, ki ga je posodil sinu (1400 K) in še 500 K za svinjak.

Glede predlaganega skrbstva pa je menila: »Jaz nisem nič zapravila in ne potrebujem kuratorja. Zadnjič sem se samo popoldne napila, ker sem bila žalostna radi tega, ker ni bilo staršega sina doma. Sedaj pa obljubim, da ne bom več.«

Tast je nato povedal, da dobiva Marija, odkar je šel mož na vojsko, 2 K podpore na dan, da pa prodaja govejo živino in prašiče. Boji se, da bi zapravila posestvo, zato naj jo dajo pod skrbstvo, on da je pripravljen prevzeti skrbništvo.

Marija D. je v ponovni zagovor navedla, da je možu za obnovo hiše po požaru dala 5000 K, kar je bilo zapisano pri notarju. Navedla je tudi več drugih reči, ki so se kupile in naredile z njenim denarjem, da pa tega niso zapisovali in podpisovali.

Tast ni odnehal in je 13. 10. ponovno zmanjševal Marijine denarne vloge v posestvo, vendar ni mogel zanikati, kar je plačevala, le dvomil je, da je bilo res toliko. Povedal je, da se je od zadnjega zaslišanja Marija spet opila, ponovil, da ima 2 K na dan podpore, vedno po pet, šest glav živine in konja ter kobilu, posestvo pa da ima 25–26 mernikov posevte, tako da tudi domačega pridelka ravno ne manjka. Ponovil je strah, da bi Marija zaradi pijanosti zapravila posestvo.

Marija se je istega dne zagovarjala: »Jaz sem bila res zadnji petek zopet pijana, to pa radi tega, ker mi je bilo hudo, da se mi je deček skrnil,

¹² ZAL, RAD 13, t. e. 215, a. e. 256.

¹³ ZAL, RAD 13, t. e. 399, a. e. 458, spis L 11/15; t. e. 400, a. e. 461, spis L 5/18.

ko sem peljala jabolka. Sin je namreč vedno pri očetu, Janezu D. (staremu očetu; op. p.) in ker mi je hudo, da ga nimam doma, sem se napila.

Jaz obljubim, da se ne bom nikoli več in da ne bom ničesar storila, v škodo otrok ali gospodarstva.»

Še istega dne jo je okrajno sodišče predlagalo deželnemu sodišču za skrbstvo zaradi zapravljalnosti, ker da je pijanosti vedno bolj vdana.

Marija pa se ni vdala kar tako in 7. 11. se je pritožila zoper sklep okrajnega sodišča z dne 25. 10., po potrditvi deželnega sodišča, da se ji za skrbnika postavi tasta Janeza D. Pooblastila je odvetnika Frana Koblerja iz Radovljice, ki je zapisal: »Po § 273 o. d. z. se sme le tisti dejati radi zapravljalnosti pod skrbstvo, o katerem je dokazano, da svoje premoženje na nepremišljen način zapravlja in sebe ali svojo družino z lahkomišljenimi in pogubnimi posojili izpostavlja bedi. Prav nobeden teh pogojev glede mene ni dognan.

Če se objektivno prebere ves akt, se vidi, da se kakor rdeča nit vleče skozi celo preiskavo v enomer le izpovedba Janeza D., ki si je iz mržnje do mene utepel v glavo, da me mora spraviti pod kuratelo in me ponižati do dna. Ta gonja se je začela osobito od onega časa, kar sem glasom tusodnih spisov opr. št. U 272/15 tožila radi razžaljenja časti njegovo hčer mojo svakinjo Ano D. in v tisti pravdi prodrla. Vsak hip je pri sodišču z izmišljeno ali pretirano ovadbo da sem se zopet napila. Priznala sem tekom preiskave, da je bilo deloma to res. Storila pa sem to vedno le v žalosti, ker nimam nobene vesti od moža in pa ker me je moj sedanji kurator pri vsaki priliki žalil in mi grozil, da me spravi na Studenec ter mi odvzame otroke. Edinega sina je spravil v svojo hišo in otroka res tako prepariral, da otrok zbeži premenoj, kadar se mu približam. To pa je za mater največji udarec in najhujša boleost. V takem dušnem položaju sem res iskala tu in tam mamila v pijači, zapravila pa nisem ničesar. Naj se mi le dokaže koliko sem zapravila s pijačo ...» Temu je sledil natančen izkaz, za kaj vse je šel njen denar pri posestvu in koliko ga še ima (vsega skupaj nad 1000 gld lastnega).

»V ilustracijo, kako Janez D. postopa z menoj, naj navedem, da me je dne 3. novembra 1915 o priliki inventure vpričo sodnega komisarja kancelista Hribovskega najprvo opsoval in me potem še tolkel ter mi grozil, da me spravi v norišnico na Studenec.

Dokaz: sodni kancelist g. Hribovšek.

Razumljivo je, da vspričo takemu početju in neimajoč nikjer zaslombe, pri zaslišanju usled zbežanosti nisem mogla takoj točno navesti, kar se je od mene zahtevalo.

Predlagam, da se spisi predlože višji instanci v razsojo, katera naj mojemu rekurzu ugodí, napađani sklep razveljavi in izreče, da se predlog na postavitev pod skrbstvo radi zapravljalnosti glede mene zavrne.»

V ponovni poizvedbi, ki je sledila, je župan izjavil, da je bil dostikrat blizu njenega doma, parkrat tudi prav pri njej, da pa je nikdar ni videl pijane, vedno pri delu, vse je bilo snažno, ne more reči, da bi zapravljala. Tistega leta da je tudi kupil kakih sto kil sadja od nje in da mu ga je sama navozila na dom. Kaj da imata z Janezom D., ne ve, sodi pa, da sta si navzkriž zaradi pravde z njegovo hčerjo izpred nekaj mesecev.

Še dva soseda sta potrdila, da je Marija pridna in delavna, pijane je še nista videla, sta pa slišala, da se opija. Otroci da so bili videti snažni.

Na silvestrovo 1915 pa je nato višje deželno sodišče v Gradcu upoštevalo le pričevanje tasta in prič, ki jih je navedel on. Za priče, ki jih je v pritožbi navedla Marija, so rekli, da niso izpovedale nič bistveno novega glede očitane ji zapravljalnosti, še posebno pa da ne gre dvomiti v verodostojnost Janeza D. starejšega, ki da samo skrbi za gospodarske interese zaradi vojne že dolgo odsotnega sina. Zavrnitev ugovora je sklenilo z mislijo, ugotovitvijo, da pri že dalj časa prevladujočem pijanstvu njena obljuba, da se bo boljšala, ne velja nič. Ker nima opore moža, pa da njena odločitev ne more biti trajnejša.

Marijo so torej postavili pod skrbstvo, prošnjo za razveljavljenje le-tega pa je pri okrajnem sodišču vložila šele, ko se je omeščal tast, 20. 3. 1918: *»Kakor izhaja iz dotičnih spisov, se mi direktno zapravljanje premoženja utemeljeno sploh očitati ni moglo, pač pa da sem se večkrat opila in da v tem duševnem in telesnem položaju nisem opravljala moževega zemljišča tako, da bi se premoženju ne godila škoda. Iz spisov pa tudi sledi, da je sprožil celo zadevo moj tast Janez D. in da je imel takrat, kar danes sam priznava, neutemeljene predsodke proti meni.*

Vsi vzroki pa, kateri so dovedli sodišča do izreka o skrbstvu, pa so že davno odpadli. Več nego dve leti delam pridno na moževem gruntu, ga skrbno obdelujem in vzgledno skrbim tudi za svoje otroke. Tudi od one dobe je preteklo že dve leti, kar sem iz obupa nad gonjo proti meni opila se. Trdno sem od tistega časa sklenila varovati se opojnih pijač in sem to tudi dosledna svojemu sklepu izuršila. Pokazala sem tedaj s svojim vedenjem, da za moja dejanja in nehanja ni treba skrbnika in nadzorstva in da se smem uvrstiti zopet med samopravne ljudi.

Pripomnim naj le, da smo doma kuhali žganje in da mi niti na misel ni prišlo lotiti se ga.»

Tokrat pa je na poizvedovanje sodišča župan pisal nekoliko čudno pismo (glede na svoje prvo mišljenje): »Na notrašnje poročilo se more toliko dati, v pojasnilo, da je Marija D. vedno za delo marljiva, - pač pa glede pijanstva ni več udana temu, ampak je le koristno če je pod nekakim nadzorstvom, da ne pozabi pre hitro na njene prejšnje strasti.«

Marijina nova skrbnika sta vedela povedati, da se od 2. 12. 1916 dalje ni več opila (ženski so torej šteli vsako pijanstvo!), čeravno ima pijačo pri hiši. Dve drugi priči sta izjavili, da je bila Marija zadnjič pijana leta 1916, dve drugi pa, da je sploh nikdar nista videli pijane, pač pa da sta o tem

samo slišali. Vse štiri pa so izjavile, da je bila vedno delavna in pridna.

Tudi 70-letni tast je izjavil: »Marija D. je dobra gospodinja in ima res vse v redu. Če res ni več pijači udana, potem bi jo moral tudi jaz le pohvaliti kot pridno in varčno gospodinjo ...«

Z blagoslovom starega sitneža je okrajno sodišče 12. 4. 1918 preklic za Marijo D. zaradi zapravljenosti razveljavilo.

Primeri, ki smo si jih ogledali, kažejo na miselnost dobe, da so moški pač lahko pili, kot je bilo to v navadi, ženske pa ne. Vsaj opijaniti se niso smele, medtem ko to ni bilo nič (zelo) posebnega za moške, zlasti konec tedna. Ženske so morale skrbeti za moške, jim kuhati, prati, biti dobre gospodinje. Seveda so morale tudi skrbeti za otroke; če je bilo drugače, je bila to že posebnost, ki jo je bilo treba poudariti. Ženske so nasploh veliko težje dokazovale moško »nadpovprečno« pijanost in zapravljenost kot moški žensko. Pri zasliševanjih prič se tudi kar naprej pojavljajo ugotovitve (in ne samo s strani moških), da so za pijanost moških krive ženske, ki da jih »jezijo« in so slabe gospodinje. V stari Avstriji je vladala pač še povsem moška miselnost, ki je krivila Evo, da je Adamu dala jabolko, on pa da si je iz njega skuhal žganje.

Za konec pa še malo statistike:

Predlagatelji preklica¹⁴

Leto	1908	1909	1910	1911	1912	1914	1915	1916	1917	1918	Skupaj
Zakonci	5	6	9	8	2	8	2	4	2	1	47
Županstvo	6	6	7	2	2	5	6	2	3	/	39
Sorodstvo	3	5	4	1	6	2	4	1	/	1	27
Zdravnik	1	6	1	2	2	4	4	3	3	1	27
Zdravnik (vojska) ¹⁵	/	/	/	/	/	/	3	3	4	1	11
Otroci	3	/	/	4	/	1	/	/	1	/	9
Starši	2	/	1	3	2	1	/	/	/	/	9
Sosedje	2	/	/	2	/	1	/	2	1	/	8
Župnik	/	/	3	/	/	1	1	1	/	/	6
Neugotovljivo	/	1	1	/	/	/	/	1		2	5
Anonimno	/	/	/	1	/	/	/	1	/	/	2
Državni gravdnik	/	/	/	/	/	/	/	1	/	/	1
Skupaj	22	24	26	23	14	23	20	19	14	6	191

¹⁴ Za leto 1913 ni podatkov.

¹⁵ Vseh enajst primerov je iz let prve svetovne vojne, pri vseh gre za primere umobolnosti, ugotovljene v vojaških bojnišnicah (najverjetneje gre za posledice vojskovanja).

Vzrok predloga preklica¹⁶

Leto	1908		1909		1910		1911		1912		1914		1915		1916		1917		1918		M	Ž	M+Ž
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž					
Umobolnost	2	1	4	8	2	5	3	6	8	3	7	3	8	4	7	5	6	5	2	2	49	42	91
Pijanost	15	3	9	1	16	1	12	1	3	/	11	/	5	3	4	/	/	1	/	2	75	12	87
Zapravljivost	1	/	2	/	1	/	1	/	/	/	2	/	/	/	1	2	/	2	/	/	8	4	12
Odsotnost	/	/	/	/	1	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	1	0	1
Skupaj	18	4	15	9	20	6	16	7	11	3	20	3	13	7	12	7	6	8	2	4	133	58	191

Stan¹⁷

Leto	1908		1909		1910		1911		1912		1914		1915		1916		1917		1918		M	Ž	M+Ž
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž					
Poročeni	11	2	11	3	12	1	8	2	3	/	8	3	8	3	5	5	1	3	1	2	68	24	93
Samski	6	1	3	6	7	2	5	3	5	2	6	/	4	3	4	2	5	2	1	1	46	22	67
Vdovci	1	1	1	/	1	3	3	2	3	1	6	/	1	1	3	/	/	3	/	1	19	12	31
Skupaj	18	4	15	9	20	6	16	7	11	3	20	3	13	7	12	7	6	8	2	4	133	58	191

Preklic izvršen/završen¹⁸

Leto	1908		1909		1910		1911		1912		1914		1915		1916		1917		1918		M	Ž	M+Ž
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž					
Izvršen	13	4	7	6	12	5	5	5	7	3	12	2	8	6	7	3	6	5	/	1	77	40	117
Završen	5	/	7	3	7	1	11	2	4	/	6	1	5	1	5	4	/	3	2	3	52	18	70
Smrt predlaganega	/	/	1	/	1	/	/	/	/	/	2	/	/	/	/	/	/	/	/	/	4	/	4
Skupaj	18	4	15	9	20	6	16	7	11	3	20	3	13	7	12	7	6	8	2	4	133	58	191

Iz statistike, narejene za radovljiški sodni okraj v zadnjem desetletju Avstro-Ogrske, lahko vidimo, da so bili predlagatelji preklica največkrat zakonci, potem občine in sorodniki. V vseh primerih, ko je opravilno nesposobnost ugotovil zdravnik, je šlo za umobolnost. Povsem specifični so primeri umobolnosti, ki jih je zakrivila svetovna vojna.

Pri vzrokih za preklic umobolnost rahlo vodi pred pijanostjo, kar pa bi se takoj obrnilo, če bi nekoliko špekulativno odšteli »vojaške« primere umobolnosti. Glede na spol so primeri umobolnosti razdeljeni približno na pol, pač pa možakarji krepko vodijo v pijanski vrstici. Pravzaprav je bilo pijanstvo lahko le povod za predložitev preklica, vzrok za preklic pa, kot že omenjeno, zapravljivost. Zapravljivost v naslednji vrstici pomeni »čisto« zapravljivost brez pijanstva, ki je lahko izvirala iz bolezenskega pravdanja, lakomnosti, kvartopirstva ...

Predlaganci za preklic, obeh spolov, so bili največkrat poročeni, oz. vdovci, kar je seveda pričakovati, saj so bili posestniki in so si lahko privoščili poročanje (v nasprotju z njihovimi revnejšimi sogrešniki, katerih zgodbe so se večino-

ma končevale v policijskih zapisnikih, če ni šlo za kazenske zadeve).

Preklic ni bil nekaj samoumevnega, kar se vidi tudi iz tega, da je bilo preklicanih 57,8 % predlaganih moških in 68,9 % žensk, od vseh predlaganih pa 61,2 %. Da preklici žensk vodijo za dobrih deset odstotkov, je verjetno posledica dejstva, da so bile ženske za preklic največkrat predlagane zaradi umobolnosti. Očitno je bilo to manj sporno kot možko pijančevanje. Moški tudi vodijo z 69,6 % glede vseh predlogov za preklic, kar pa je lahko razumeti, saj so bili seveda oni večinoma posestniki, torej tisti, ki so lahko povzročali škodo.

Da je bil preklic nekaj zelo redkega, nam pove tudi podatek, da je bilo vseh preklicanih zadev v zadnjih desetih letih Avstro-Ogrske v povprečju komaj za 1,26 % prebivalstva celega radovljiškega okraja (približno polovica zaradi umobolnosti).¹⁹ Pri tem pa je potrebno upoštevati, da je pri eni osebi lahko šlo tudi za več zadev (delovod-

¹⁶ Za leto 1913 ni podatkov.

¹⁷ Za leto 1913 ni podatkov.

¹⁸ Za leto 1913 ni podatkov.

¹⁹ Po številu iz leta 1910 je bilo v radovljiškem sodnem okraju 21.237 prebivalcev (Allgemeines Verzeichniss der Ortsge

nih številka), kar pomeni, da so se zahteve po preklicu in kasneje po ukinitvi preklica ponavljale. Predlagati nekoga za preklic zaradi pijanske zapravlivosti gotovo ni bila vsakdanja stvar. Malo zgodb je prišlo do sodišča. Redkokatera ženska je v svojem obupu zmogla toliko moči, da je na tak način zaprosila oblast za pomoč. Značilno za dobo je bilo razmišljanje, ki ga lahko povzamemo iz izjave žene pijanca in zapravljevca, ki ga je ona že bila predlagala za skrbstvo. Vendar preklic nato ni bil izveden, mož pa se je posledično samo še bolj znašal nad njo. Ponovna prijava čez dve leti je bila anonimna (in mož je bil preklican), žena pa je na zaslišanju (leta 1911) izjavila: »Jakob S. je moj mož, naj bo slab ali dober, je do smrti moj; jaz nočem o njem nič govoriti, saj so gotovo uže druge priče kaj povedale, če so vedele kaj slabega čez njega; pri sodnji ga pa tako tudi poznajo; če ga bolj serjem, grši je, gršega moža imam; sicer je pa zdaj zopet priden, ne pije in se doma dobro obeta.«²⁰

Zusammenfassung

BETRUNKEN UND VERSCHWENDERISCH
*Widerrufsangelegenheiten im Gerichtsbezirk
Radovljica aus dem letzten Jahrzehnt der öster-
reichisch-ungarischen Monarchie*

Trunkenheit und die damit eng verbundene Verschwendungssucht waren immer ein gesellschaftliches Problem, wurden doch diejenigen, die ihr ganzes Vermögen verschwendet hatten und nicht mehr arbeitsfähig waren, von ihren Mitmenschen abhängig bzw. mußten von den Gemeinden versorgt werden. In der im Beitrag behandelten Periode, im letzten Jahrzehnt Österreich-Ungarns, sorgten die Gemeinden schon präventiv dafür, daß die Zahl der Armen, die sie im Notfall versorgen mußten, nicht zunahm, indem sie nämlich die Heirat mittelloser Gemeindeglieder ver- bzw. behinderten. Am schwierigsten war es natürlich, für Familien mit Kindern zu sorgen. Einzelpersonen, die nicht für Knechte und Mägde bzw. Onkel und Tanten geeignet waren, konnten dadurch gebändigt werden, daß man sie wegen „Arbeitsscheue“ in Zwangsarbeitsanstalten steckte (wenn sie arbeitsfähig waren). Bettler wurden von der Gendarmerie bzw. in vermögenderen Gemeinden von der Gemeindepolizei verfolgt und in ihre Heimatgemeinden abgeschoben.

Für trunksüchtige Knechte, Mägde, Lehrlinge, Gehilfen und Familienmitglieder mußten ihre

Dienstherren, Lehrmeister bzw. Besitzer sorgen (und für ihre Sünden geradestehen). Wenn sich jemand, der nur von der Arbeit seiner Hände abhängig war, dem Trunk ergab, war er bald ohne Arbeit, damit aber auch ohne (regelmäßige) Einkünfte für das Trinken. Was derjenige dann noch hie und da bekam reichte meist nicht für eine chronische Trunksucht. Anders war es mit Besitzern von Liegenschaften oder anderem Kapital, die der Trunksucht anheim fielen. Bei ihnen ließ es die Gesellschaft nicht ohne Weiteres zu, daß sie selbst (oder mit ihren Familien) den Gemeinden zur Last fielen. Für diese Fälle existierte der Widerruf, mit dem jemandem seine Geschäftsfähigkeit genommen und ihm ein Vormund bestellt wurde. Vor dem Jahr 1916 wurde der Widerruf durch das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch geregelt, danach durch das Widerrufsrecht.

Meist schlug den Widerruf eines trunksüchtigen Besitzers entweder die engste Verwandtschaft vor, da sie wegen dessen Verschwendungssucht nicht am Bettelstab enden wollte, oder die Bürgermeisterei, die für jemanden, der alles vertrank bzw. verschwendete, hätte sorgen müssen. Um einen Widerruf zu erreichen, war der Beweis der Verschwendungssucht wesentlich, da mit Trunksucht allein jemand seine (nähere) Umgebung angeblich noch nicht gefährdete. Wenn zum Beispiel jemand betrunken seine Frau schlug, konnte er dafür strafrechtlich zur Verantwortung gezogen werden, aber das reichte für einen Widerruf noch nicht aus. Auf der anderen Seite konnte jemand nüchtern Karten spielen und recht schnell widerrufen werden (wenn ihn natürlich jemand anzeigte).

Der Widerruf einer Person mußte beim Bezirksgericht beantragt werden, das daraufhin ein Verfahren zur Feststellung der Grundlagen für einen Widerruf begann. Dabei entstanden interessante Protokolle der Befragungen verschiedener Zeugen (Verwandte, Nachbarn, Bürgermeister, Pfarrer und andere). In diesen Protokollen spiegelt sich die Ansicht jener Zeit, daß Männer eben trinken dürfen, wie dies üblich war, Frauen aber nicht. Zumindest durften Frauen nicht betrunken werden, was hingegen bei Männern an Wochenenden nichts (wirklich) Besonderes war. Frauen sollten für ihre Männer sorgen, für

meinden und Ortschaften Österreichs nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. Dezember 1910, Dunaj, 1915).

²⁰ ZAL, RAD 13, t. e. 710, a. e. 967, spis L 18/11.

sie kochen, waschen und gute Hausfrauen sein. Natürlich mußten sie auch für die Kinder sorgen (wenn dies nicht der Fall war, wurde diese Besonderheit eigens hervorgehoben). Es war für Frauen viel schwieriger, eine „überdurchschnittliche“ Trunk- und Verschwendungssucht der Männer zu beweisen als umgekehrt. In den Zeugenbefragungen trifft man - nicht nur von Seiten der Männer - oft die Behauptung, daß an der Trunksucht der Männer die Frauen schuld seien, da sie die Männer „ärgern“ und schlechte Hausfrauen sind.

Dennoch war ein Widerrufetwas sehr Seltenes. Darauf verweisen auch Daten aus dem Gerichtsbezirk Radovljica, wo in den letzten zehn Jahren

der österreichisch-ungarischen Monarchie Widerrufungsangelegenheiten durchschnittlich nur 1,26 Prozent der Bevölkerung betrafen (davon rund die Hälfte wegen Geisteskrankheit). Dabei muß auch berücksichtigt werden, daß sie mehrmals ein- und dieselbe Person betreffen konnten (aufgrund sich wiederholender Forderungen nach einem Widerruf bzw. nach Aufhebung eines Widerrufs). Es war sicher keine alltägliche Angelegenheit, den Widerruf einer Person wegen trunksüchtiger Verschwendungssucht zu beantragen. Nur wenige solche Fälle landeten vor Gericht. Und nur wenige Frauen fanden in ihrer Verzweiflung so viel Kraft, daß sie auf diesem Weg Hilfe bei den Behörden suchten.